

Utbildningsförvaltningen
FörskoleförvaltningenDnr UTBF 2023/2935
Dnr FÖF 2024/301**Handläggare**
Utbildningsförvaltningen
Malin Jönsson
Telefon: 08-50833173**Till**
Utbildningsnämnden
2025-06-12Förskoleförvaltningen
Josabeth Sellin
Telefon: 08-50800814Förskolenämnden
2025-06-10

Lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar

Förslag till riktlinjer

Förvaltningarnas förslag till beslut

Utbildningsförvaltningens förslag till beslut

1. Utbildningsnämnden godkänner förslaget om lekvärdesriktlinjer inklusive bilagor och överlämnar ärendet till kommunstyrelsen.
2. Utbildningsnämnden föreslår att kommunfullmäktige delegerar till utbildningsnämnden och förskolenämnden att vid behov besluta om mindre ändringar och revideringar i riktlinjerna.

Förskoleförvaltningens förslag till beslut

1. Förskolenämnden godkänner förslaget om lekvärdesriktlinjer inklusive bilagor och överlämnar ärendet till kommunstyrelsen.
2. Förskolenämnden föreslår att kommunfullmäktige delegerar till utbildningsnämnden och förskolenämnden att vid behov besluta om mindre ändringar och revideringar i riktlinjerna.

Sammanfattning

I kommunfullmäktiges budget 2023 och 2024 fick utbildningsnämnden i uppdrag att i samarbete med kommunstyrelsen, förskolenämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsdelsnämnderna och SISAB ta fram lekvärdesriktlinjer för förskolegårdar och skolgårdar. Riktlinjerna ska säkra tillräckliga ytstorlekar, en hög pedagogisk kvalitet samt grönska i utemiljön. Enligt uppdraget ska riktlinjerna så långt som möjligt vara styrande för såväl kommunala som fristående förskolor och skolor.

Lekvärdesriktlinjer ska säkerställa att Stockholms förskole- och skolgårdar uppnår de goda lekvärden som staden eftersträvar och att de samhällsviktiga synergier som gårdarna skapar når sin fulla potential. Vidare ska lekvärdesriktlinjerna användas av samtliga nämnder, bolag och privata aktörer vid planering av placering, storlek och utformning av förskolegårdar och skolgårdar. Riktlinjerna ska användas vid planering av nya gårdar och vid upprustningar av befintliga gårdar.

Förvaltningarna föreslår att utbildningsnämnden och förskolenämnden beslutar att godkänna förslaget om lekvärdesriktlinjer inklusive bilagor och överlämnar ärendet till kommunstyrelsen för vidare beredning och beslut i kommunfullmäktige. Nämnderna föreslår vidare att kommunfullmäktige delegerar till utbildningsnämnden och förskolenämnden att vid behov besluta om mindre ändringar och revideringar i riktlinjerna.

Bakgrund

I kommunfullmäktiges budget 2023 gavs utbildningsnämnden i uppdrag att, i samarbete med förskolenämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsdelsnämnderna och SISAB, att ta fram och införa lekvärdesriktlinjer för förskolegårdar och skolgårdar. Riktlinjerna ska säkra tillräckliga yttorlekar. I budget 2024 utökades uppdraget med att inkludera kommunstyrelsen i samverkan och att riktlinjerna även skulle säkra en hög pedagogisk kvalitet samt grönska i utemiljön. Riktlinjerna skulle även så långt som möjligt vara styrande för såväl kommunala som fristående förskolor och skolor.

Uppdraget angränsade även till två andra budgetuppdrag som utbildningsnämnden var ansvarig för i budget 2023 och 2024. Utbildningsnämnden gavs i uppdrag att, i samarbete med förskolenämnden, stadsdelsnämnderna och SISAB, ta fram en strategi för gröna skol- och förskolegårdar som ska syfta till att byta ut traditionella material, och hårdgjorda ytor mot mer gröna ytor och naturmaterial, samt prioritera plantering av fler träd och buskar på gårdar med höga temperaturer. Därtill ska utbildningsnämnden, i samarbete med förskolenämnden, stadsdelsnämnderna och SISAB, med Malmö stad som förebild, ta fram ett koncept för gröna skol- och förskolegårdar med en plan för hur detta kan genomföras på minst 15 skol- eller förskolegårdar under mandatperioden.

I uppdraget med att ta fram lekvärdesriktlinjer inkorporerades uppdragen om att ta fram en strategi och ett koncept för gröna gårdar. Lekvärdesriktlinjerna lyfter den gröna och naturliga

lekmiljön som en betydelsefull del i att skapa goda utomhusmiljöer för barn och unga. Utbildningsförvaltningen har även i ett separat ärende till utbildningsnämnden (UTBF 2023/986) presenterat hur förvaltningen har genomfört och planerar att genomföra åtgärder på totalt 12 skolgårdar med fokus på grönska under mandatperioden. Synergier mellan framtagandet med Lekvärdesriktlinjer och utbildningsförvaltningen skolgårdsprojekt har funnits löpande under projektiden. Förskoleförvaltningen stödjer och samordnar stadsdelsförvaltningarnas och SISABs arbete med förgröning av fem föreslagna förskolegårdar under 2026.

Ärendet

Arbetsprocessen

En projektgrupp med representant från utbildningsförvaltningen, förskoleförvaltningen och SISAB har varit ansvariga för framtagandet av lekvärdesriktlinjerna. Utbildningsförvaltningen har varit huvudansvarig i enlighet med budgetuppdraget.

Projektgruppen har genomfört fyra workshopar tillsammans med en stadsövergripande referensgrupp för att diskutera, samt hämta in erfarenheter och kunskaper, utifrån olika teman som sedan återspeglas i lekvärdesriktlinjerna. I den stadsövergripande referensgruppen deltog representanter från stadsbyggnadskontoret, exploateringskontoret, miljöförvaltningen, utbildningsförvaltningen, SISAB och nästintill samtliga stadsdelsförvaltningar. Workshoparna genomfördes under hösten 2023. En granskningshandling för lekvärdesriktlinjerna skickades ut till samtliga parter i den stadsövergripande referensgruppen under april 2024. Synpunkter från granskningsutskicket arbetades in i lekvärdesriktlinjerna.

Utöver den stadsövergripande referensgruppen har projektgruppen haft fördjupad dialog med stadsledningskontoret, stadsbyggnadskontoret och exploateringskontoret. Projektgruppen genomförde en kompletterande workshop tillsammans med fritidspedagoger som ingår i utbildningsförvaltningens projekt *Spring i benen* för att säkerställa det pedagogiska perspektivet i riktlinjerna. Utkast skickades även in till denna grupp som inkom med synpunkter som arbetades in i riktlinjerna. Flertalet av representanter från stadsdelsförvaltningarna i den stadsövergripande referensgruppen kommer från en bakgrund i förskoleverksamhet varav det verksamhetsnära perspektivet ansågs uppfyllt inom gruppen.

Lekvärdesriktlinjerna presenterades för utbildningsförvaltningens fackliga beredningsgrupp för lokalfrågor den 13 september 2024, ett utkast av riktlinjerna och beräkningsdelen skickades även ut till

gruppen att inkomma med synpunkter på. Tillika presenterades riktlinjerna för utbildningsförvaltningens, förskoleförvaltningen och SISAB:s råd för funktionshinderfrågor den 18 september 2024, ett utkast av riktlinjerna och beräkningsdelen skickades även ut till gruppen att inkomma med synpunkter på.

Utöver dessa stadsövergripande referensgrupper har projektet sökt kunskap hos forskare och sakkunniga. Studieresor har genomförts till andra kommuner för att få inspiration och ta del av andra kommuners erfarenheter.

Lekvärdesriktlinjer med lekytefaktorn (LYF)

Lekvärdesriktlinjer ska säkerställa att framtida förskole- och skolgårdar i staden uppnår de goda lekvärden som staden eftersträvar och att de samhällsviktiga synergier som gårdarna skapar når sin fulla potential. En bedömning med hjälp av beräkningsverktyget lekytefaktor (LYF) ska göras av alla aktörer som planerar och bygger förskola eller skola, såväl privata som kommunala.

Riktlinjerna kommer även kunna nyttjas på det befintliga beståndet för att identifiera vilka lekvärden som eventuellt saknas på gården. Vilken ambitionsnivå staden väljer att rusta upp det befintliga beståndet på är inte reglerat i riktlinjerna utan riktlinjerna ger inriktning i gestaltning och en hjälp till prioritering. Nivån på upprustningsprojekt är därefter upp till beställaren utifrån resurser, behov och prioriteringar.

Lekvärdesriktlinjerna är uppdelade i ett huvuddokument med två bilagor:

- Lekvärdesriktlinjer, Utformning av förskole- och skolgårdar. Beskriver kunskapsläge och grundläggande förutsättningar för att skapa goda lekmiljöer utomhus. Beskriver Stockholms stads ambitioner med lekvärdesriktlinjer för utformning av friytor på förskole- och skolgårdar. Beskriver bedömningsverktyget Lekytefaktorn (LYF) och de lekvärden som ingår i detta.
 - Bilaga 1. Stödmaterial, Lekvärden i praktiken. Beskriver hur gårdarnas friytor ska disponeras och utformas för att uppnå goda lekvärden.
 - Bilaga 2. Beräkningsverktyget, Lekytefaktor (LYF). Bilaga i excelformat som ska fyllas i under planering och upprustning. Verktyget bedöms i två steg. Steg 1: Tomtens beskaffenhet; friyta, topografi och naturmark. Steg 2: Hur friytan aktiveras med zonering, aktiviteter och gestaltning.

Förvaltningarna föreslår att kommunfullmäktige beslutar om *Lekvärdesriktlinjerna*. Stödmaterialet *Så här gör vi - stöd vid utformning* beslutas av berörda nämnden och bolag. Beräkningsverktyget *Lekytefaktor* antas och revideras av kommunstyrelsen i samband med beslut om lokalresursplan.

Inför beslut i kommunfullmäktige kommer Lekvärdesriktlinjerna färdigställas genom att dokumenten kvalitetssäkras utifrån stadens grafiska profil, tillgänglighetsanpassas och säkerställa bildernas kvalitéer.

Lekvärdesriktlinjer främjar gröna gårdar

Lekvärdesriktlinjerna fastslår att stadens förskole- och skolgårdar ska ge lek i grön och naturlig miljö en central funktion i val av tomt och i gestaltningen av gården. Flera studier visar på sambandet mellan gröna miljöer och barns utveckling. Gröna utemiljöer främjar lek och samspel mellan barn och unga oberoende av ålder, kön och eventuella funktionsnedsättningar. Barn och unga återhämtar sig även bättre i gröna miljöer i stället för en byggd traditionell lekplatsmiljö.

Genom att utöka, bevara och förvalta grönområden skapas goda synergieffekter inom miljö och hållbarhet. Klimatanpassning, biologisk mångfald och reduktion av växthusgaser till atmosfären är alla områden som gagnas av att använda sig av mer naturligt material och mindre hårdgjorda ytor.

Ärendets beredning

Lekvärdesriktlinjer inklusive bilagor har beretts av utbildningsförvaltningen gemensamt med förskoleförvaltningen och i samverkan med stadsledningskontoret, stadsbyggnadskontoret, exploateringskontoret, stadsdelsförvaltningarna, miljöförvaltningen och SISAB.

Ärendet kommer att behandlas i samverkan med de fackliga organisationerna inom förskoleförvaltningen den 2 juni 2025 och inom utbildningsförvaltningen den 3 juni 2025.

Utbildningsnämnden, förskolenämnden och SISAB:s gemensamma råd för funktionshinderfrågor kommer att få möjlighet att behandla ärendet vid sammanträdet den 4 juni 2025.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Utbildningsförvaltningen och förskoleförvaltningen ser positivt på att staden har en tydlig och enhetlig bild av vad som är en god utemiljö för barn och unga. För att riktlinjerna ska bli en ambitionshöjning i staden ser förvaltningarna ett behov av att stärka

beställarrollen för förskolor och skolor i staden samt att utbildningsförvaltningen och stadsdelsförvaltningarna blir tidigt involverade i planprocesser för att kunna säkerställa att planerade förskolor och skolors gårdar uppnår godkända värden av lekytefaktorn (LYF).

Lekvärden

För att tillmötesgå budgetuppgiftet att säkerställa tillräckliga ytstorlekar på förskolegårdar och skolgårdar har förvaltningarna föreslagit en nivå på total friyta på minst 10 000 kvm på grundskola och minst 3000 kvm på förskola. Förslaget är förankrat i forskning utifrån vad som krävs för att säkerställa en god utemiljö. Projektet har däröver valt att vikta andra kvalitéer utöver den totala friytan för att få ett mer dynamiskt verktyg. Till exempel ska utgångspunkten vara en friyta som medger minst 20kvm/barn för förskola och minst 15kvm/elev för skola. Befintlig naturmark viktas även högt då det är tidskrävande, och en fördyrning för projektet, att etablera ny grönska. Tillika topografi som även viktas högt.

För skola kan kompensatorisk yta räknas med i lekytefaktorn. Ytan ska ligga dikt an skolgården, utan barriärer som regional cykelbana eller bilväg. Ytan får inte vara bullerstörd, förorenad eller på annat sätt olämplig som skolgård. Den kompensatoriska ytan får inte utgöra mer än en tredjedel av den totala friytan (skolans friyta + kompensatorisk friyta). Till exempel om friytan är 8000 kvm kan ytterligare 4000 kvm räknas in som kompensatorisk friyta. Exempel: Är skolfastighetens tillgängliga friyta 8000 kvm kan ytterligare 4000 kvm räknas som kompensatorisk friyta utanför fastigheten om den uppfyller kraven i punktlistan ovan.

Riktlinjerna möjliggör i vissa fall att göra avsteg från att uppnå en godtagbar nivå på lekytefaktorn. Avsteg kan behöva göras när en förskola eller grundskola ska etableras i redan tätbebyggt område. Det kommer även vara accepterat att göra avsteg om en tillfällig byggnad behöver placeras på förskolegården och skolgården för att kunna möta ett tillfälligt ökat behov av barn- eller elevplatser eller för att delar av en förskola eller skola behöver renoveras eller byggas om. I dessa fall kan det vara bättre att friytan minskar tillfälligt än att barnen blir hänvisade till en annan förskola eller skola längre bort. Vid avsteg är det viktigt att beslutet innehåller ett barnrättsperspektiv så att barns bästa har utretts och beaktats.

Investeringsmodell och bostadsmål

Budgetuppgiftet att ta fram riktlinjer för att säkerställa tillräckliga ytstorlekar på förskole- och skolgårdar kommer att utmana stadens investeringsmodell och bostadsmål. Större gårdar för förskola och skola innebär att mark behöver tas från annat ändamål. Det betyder

att staden kan gå miste om intäkter till förmån för utemiljö för barn och unga. Tillika gäller stadens bostadsmål där yta som kunde blivit bostäder vigs till förskolegårdar och skolgårdar. Det är därför viktigt att tidigt planera in tillräckligt med ytor för förskolor och skolgårdar för att kunna göra rimliga prioriteringar. Inte minst är det viktigt att tänka på de synergieffekter som gröna förskolegårdar och skolgårdar, tillsammans med övriga grönytor, kan ge staden: en svalare plats i ett tätt bebyggt område, en möjlighet att öka biologisk mångfald och en plats för lek och rekreation även efter verksamhetstid.

Beslutsprocessen

Beräkningsverktyget lekytefaktorn (LYF) är uppdelad i två steg:

- **Steg 1** bedömer tomtens nuvarande beskaffenhet utifrån om förutsättningar finns för att skapa goda lekvärden. Friyta, befintlig topografi och naturmark bedöms i detta steg och ger en nulägesbedömning.
- **Steg 2** bedömer den kommande gestaltningen av gården, dvs hur gården sedan zoneras och aktiveras. Om steg 1 är en nulägesbedömning är steg 2 framåtblickande.

Exploateringskontoret ansvarar för att de markanvisningar som görs till skola och förskola uppnår godkända värden i LYF steg 1. Utbildningsförvaltningen eller aktuell stadsdelsförvaltning, tillsammans med byggaktören, ansvarar för att säkerställa att godkänt värde av LYF steg 1 uppnås. Stadsbyggnadskontoret ska beakta lekvärdesriktlinjerna inför och under arbetet med ny detaljplan för skola eller förskola för att bedöma markens lämplighet.

Eftersom utbildningsförvaltningen och stadsdelsförvaltningarna med förslaget ges ansvar för att säkerställa att godkända nivåer av LYF uppnås vid markanvisning och detaljplan för förskola och skola måste beställarrollen i tidiga skeden stärkas i staden. Förskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen vill framföra att de beställande förvaltningarna, tillsammans med byggaktören, måste få inflytande tidigt i planprocesserna för att kunna specificera behoven och bevaka dessa frågor.

I detaljplaneprocessen blir det viktigt att samtliga berörda nämnder bevakar hur LYF efterföljs. Dels i de fall bedömningen av en tomts lämplighet utifrån lekytefaktorn görs sent i planprocessen, exempelvis när markanvisning ges långt efter beslut om ny detaljplan. Och dels i de fall markanvisning inte är aktuella utan det gäller en ändring av rådande detaljplan, till exempel ändring från kontorsbyggnad till skola. Stadsdelsnämnderna och

utbildningsnämnden har heller inte rådighet över de privata aktörernas detaljplaneprocesser.

Gestaltningen av gårdarna, och för att nå en slutgiltig godkänd lektytefaktor, ansvarar de beställande nämnderna för. Aktuell stadsdelsförvaltning och utbildningsförvaltningen ansvarar för att inhämta uppgifter av byggaktören med redovisad LYF steg 1 och steg 2. Detta innebär att de förskolor och skolor som bedrivs i kommunal regi omfattas av LYF steg 1 och steg 2, vilket tillsammans blir en helhetsbild av friytans lekvärden. Staden har inte rådighet över hur privata aktörer väljer att gestalta sina gårdar.

Drift och skötsel

Utbildningsförvaltningen och SISAB har sedan 2022 arbetat för att skapa grönare miljöer på stadens skolgårdar. Genom att tillskapa grönare och naturligare lekmiljöer för barn och unga frångår förvaltningen och SISAB hur staden tidigare har gestaltat skolgårdar. Rätt skötsel och underhåll av gröna miljöer är, utöver yta, den viktigaste faktorn att få hållbara gröna gårdar. Det behövs andra rutiner och anvisningar än för de konstgjorda och programmerade gårdarna. Utifrån att utbildningsförvaltningen och SISAB har påbörjat att arbeta med grönare gårdar inom det praktiska skolgårdsprojektet är detta aspekter som idag arbetas med och kommer att behövas fortsätta utvecklas. Kunskapshöjande åtgärder kommer behövas för att bevara och förvalta grönytor på bästa sätt.

Schablonen som utbildningsförvaltningen och stadsdelsförvaltningarna betalar till SISAB för drift och underhåll är baserad på byggnadens storlek. Det innebär att större friyta inte kommer att påverka drift och underhåll. Om det skulle visa sig att SISAB får ökade kostnader av drift och underhåll på grund av ökade friytor behöver detta regleras enligt samverkansavtalet. Erfarenheten är att större gårdar inte nödvändigtvis genererar ökade kostnader för drift och underhåll. En mindre gård kan exempelvis ha ett större slitage än en större gård då det är fler barn på mindre yta.

Samma princip gäller om det skulle visa sig att SISAB får ökade kostnader vid anläggning av gröna gårdar. I dagsläget vet förvaltningarna inte tillräckligt mycket om kostnaderna vid anläggning av gröna gårdar i Sverige för att med säkerhet kunna bedöma om det blir ökade eller minskade kostnader utifrån gröna gårdar. En rapport som togs fram av landskapsarkitektkontoret Urbio har jämfört gröna lekmiljöer med traditionellt förprogrammerade gårdar och konstaterar att drift och underhåll minskar för de gröna gårdarna. Studien är för småskalig för att dra

några generella slutsatser men tillräcklig för att konstatera att det inte nödvändigtvis behöver bli ökade kostnader med gröna miljöer sett till drift och underhåll. Därför kommer SISAB och utbildningsförvaltningen utvärdera de gröna gårdar som har byggts och kommer att byggas för att följa kostnaderna inom ramen för projektet skolgårdsutveckling.

Lek och säkerhet

Ytterligare en aspekt med att ta fram gröna miljöer för barn och unga är säkerhet. Fastighetsägaren är enligt plan- och bygglagen skyldig att underhålla lekplatser för att begränsa risker för olycksfall. Därför besiktigas skolgårdarna årligen för att säkerställa att gårdarna bedöms som säkra. De kriterier som skolgårdar och lekplatser bedöms efter är framtagna för mer programmerade ytor så som utrustning med fallskydd och är inte anpassade efter återskapande av naturliga lekplatser. Allt fler kommuner arbetar därför med en balanserad riskbedömning som syftar till att barn ska få testa gränser inom rimligt säkra förhållanden. I dagsläget saknar staden erfarenhet och kunskap kring balanserad riskbedömning. Utbildningsförvaltningen kommer ingå i ett forskningsprojekt där dessa frågor ska studeras mer ingående. Tills vidare anpassas gestaltningen av de gröna gårdarna utifrån leksäkerhetsbesiktningens normer. Lekvärdesriktlinjerna kommer inte heller beröra någon annan typ av leksäkerhetsbesiktning än den som idag görs.

Konsekvenser för barn och barns rättigheter

Enligt barnrätten så har barn i staden rättigheter enligt barnkonventionen. Staden har skyldighet att tillgodose dessa rättigheter. Alla barn och unga har rätt god hälsa, utbildning, lek, vila och trygghet. Stadens uppdrag är att utforma skol- och förskolegårdar där alla barn, oavsett rörelseförmåga, intresse, personlighet eller preferens så att dessa rättigheter blir tillgodosedda. Eftersom barn och unga tillbringar majoriteten av sin tid på förskolan och skolan blir dessa platser centrala när det gäller att efterleva barnkonventionen. Lekvärdesriktlinjerna med lekytefaktorn är ett stöd för staden för att svara till det ansvaret.

Riktlinjerna slår fast att barn och unga i staden har rätt till inflytande över sin utemiljö. Barn och ungas erfarenheter och perspektiv på sin miljö ska vara viktiga utgångspunkter vid planering av förskolegård eller skolgård. Vid involvering av barn och unga ska dialogen anpassas efter deras mognad och ålder. Framtagningen av riktlinjerna görs också med bakgrunden att utbildningsförvaltningen genomfört elevdialoger inför skolgårdsombyggnationen på 38 skolor. Detta syns bland annat i begreppsapparaten i riktlinjerna. Begrepp som ”pratplatser”

kommer från elever själva som bättre ringar in det aktiva som sker på dessa platser som vuxna gärna kallar det något mer passiva ”hängplatser”. Även begreppet ”roligt-läskigt” fångar den där kittlande känslan av att utmana sig själv i leken i stället för vuxnas beskrivning av lek som är ”utvecklande”.

Förvaltningarnas förslag till beslut

Förvaltningarna föreslår att utbildningsnämnden och förskolenämnden beslutar att godkänna förslaget om lekvärdesriktlinjer inklusive bilagor och överlämnar ärendet till kommunstyrelsen för vidare beredning och beslut i kommunfullmäktige. Nämnderna föreslår vidare att kommunfullmäktige delegerar till utbildningsnämnden och förskolenämnden att vid behov besluta om mindre ändringar och revideringar i riktlinjerna.

Utbildningsdirektör
Utbildningsförvaltningen

Gunilla Davidsson
Förskoledirektör
Förskoleförvaltningen

Bilagor

1. Lekvärdesriktlinjer - utformning av förskole- och skolgårdar.
2. Stödmaterial, Lekvärden i praktiken (bilaga 1)
3. Beräkningsverktyget, Lekytefaktor (bilaga 2)